

СУЧАСНА СИСТЕМА ОСВІТИ ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Ірина МАТВІЄНКО, кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософії та міжнародної комунікації

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: malushka20@ukr.net

Анотація. Стаття присвячена проблемі міжкультурної комунікації, яка розуміється як спілкування між людьми, які є представниками різних культур, розмовляють різними мовами. Міжкультурна комунікація постає як особливий процес спілкування, який має свої особливі характеристики та особливості прояву. Ґрунтовний аналіз міжкультурної комунікації вказує на те, що є різниця між внутрішньокультурною та міжкультурною комунікацією, яка має свою особливість, специфіку, структуру та інше. Доводиться, що однією з цілей сучасної системи освіти є формування в першу чергу міжкультурних компетентностей. Необхідність таких знань, вмінь та навиків комунікації визначено практичними потребами реального життя. Процеси демократизації суспільного життя, глобалізації, відкритість і доступність самих останніх досягнень світової культури дозволяють великій кількості людей дізнаватися багато нового про образи життя та поведінку інших народів. Формування міжкультурних компетентностей, є однією з головних цілей сучасної освіти. Саме система освіти має взяти на себе обов'язок позбавляти людей застарілих етноцентричних поглядів, замінюючи їх на нові, які більше відповідають реаліям сучасного відкритого світу. На це має бути направлена і політика сучасної української держави, яка прагне зайняти своє місце в європейському союзі.

Ключові слова: людина, мовна свідомість, комунікація, міжкультурна комунікація, освіта, система освіти.

Актуальність (Introduction). Відкриття кордонів для навчання, подорожей, стажувань показує сучасній людині інший культурний світ, ніж той в якому вона звикла жити. Саме це в сучасному світі провокує до підвищеної зацікавленості мовами та культурами інших народів, міжнаціональне спілкування займає одну з найважливіших позицій в соціальному житті людини. В XXI ст. одним з найголовніших факторів людського життя є комунікація. Звичайно спілкування представляє собою досить складний та багатогранний процес, який з одного боку забезпечує процес взаємодії між людьми, а з іншого, дає можливість людині співпереживати та знаходити компроміс та взаємодію з іншими людьми. Комунікація як процес має надзвичайно важливе практичне значення, саме тому ним цікавляться

спеціалісти різних сфер, таких як лінгвістика, психологія, філософія, етнологія, культурологія, соціологія та інші. Розглядаючи поняття комунікація, ми визначаємо його як (від лат. communicatio – зв'язок, повідомлення) – спілкування, що ґрунтується на взаєморозумінні; повідомлення інформації від однієї людини до іншої або кількох інших» [3, с. 543].

Коли ми говоримо про міжкультурну комунікацію кожна людина одночасно має вирішувати дві важливі проблеми: це збереження своєї власної культурної ідентичності і навчитися взаємодіяти з людьми, які представляють іншу культуру. Це не дається з народження, для того щоб здійснювати успішну комунікацію, необхідно навчатися та отримати компетентності та навички, які можуть допомогти людині здій-

снювати вдале спілкування та взаємодіяти зрізними культурами. А отже, потрібно сформуванати систему освіти, яка може дати можливість людині отримати ці знання, що є актуальним для сучасної України, яка прагне вступити в Європейський союз та стати його повноцінним членом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (Analysis of recent research and publications). Вивчення міжкультурної комунікації охоплює різні сфери антропології, соціології, психології та власне комунікації. Поєднання міжкультурної комунікації та освіти є новою сферою, але вона потужно розвивається в умовах глобалізованого світу; міжкультурна комунікація не статичне явище, воно зазнає трансформацій разом зі змінами у світі. У міжкультурній комунікації є два імені, які домінують і є фундаментальними дослідниками комунікації та культури – це Герт Хофстеде та Едвард Холл. Незважаючи на те, що постійно з'являються нові ідеї, Г. Хофстеде залишається провідним мислителем щодо того, як визначається культура у взаємозв'язку з комунікацією. Також варто відмітити зарубіжних дослідників цієї проблеми, а саме таких, як Дж. Трагер, Ф. Тромпенаарс, К. Клакхон, Е. Стюарт та інші. Важливим фундаментом для розробки сучасної теорії міжкультурної комунікації стала теорія Ю. Габермаса теорія комунікативних дій. Серед українських дослідників варто відзначити: В. Степаненко, Б. Слющинський, О. Вишняк, М. Наумова, Л. Скокова та інші, які розглядали важливість міжкультурної комунікації для України.

Мета (Goal). Головною метою статті є показати багатогранність терміну міжкультурна комунікація. Розкрити важливість введення дисципліни «міжкультурна комунікація» в сферу сучасної освіти України.

Методи (Methods). Для написання статті були використані загальнонаукові методи та принципи дослідження, серед яких, метод аналізу та

синтезу, герменевтичний метод, як метод без якого не можлива інтерпретація та ре-інтерпретація текстів, метод текстологічного аналізу дозволив виявити імпліцитний авторський сенс філософських текстів та інші.

Результати (Results). Світові процеси, які відбуваються зараз носять характер глобалізації, що має свій прояв в посиленні політичних, економічних, військових і звичайно, культурних зв'язків між народами та країнами. Ця тенденція торкається абсолютно всіх рівнів суспільного життя і ставить в центр уваги спеціалістів різних наукових сфер (психологів, лінгвістів, культурологів, філософів, соціологів та інших) проблему міжкультурної комунікації під якою розуміється спілкування носіїв різних культур, які володіють різними мовами.

Виникнення міжкультурної комунікації як предмета наукового дослідження було обумовлене певними суспільними та історичними чинниками. Необхідність налагодження швидкої і ефективної комунікації з країнами-союзниками і великий потік емігрантів після Другої світової війни, змусило США відкрити інститут в 1946 році, який займався підготовкою спеціалістів, які могли спілкуватися з представниками інших культур, враховуючи їх особливості. Головою інституту став Едвард Холл в роботі якого «Culture as Communication», яку він написав спільно з Джорджем Трагером, вперше було використано термін «міжкультурна комунікація». В 1959 році світ побачила монографія Е. Холла «The Silent Language», в якій він показав тісний зв'язок між культурою та комунікацією обґрунтувавши необхідність викладання «культури» в університетах. Саме з виходом цієї книги пов'язують виникнення нової дисципліни, яка отримала назву «міжкультурна комунікація». Варто відзначити, що безумовною заслугою Е. Холла стало зміщення акцентів дослідження від монокультурних до поліку-

льтурних процесів, переміщення концепції з макро- на мікро- рівень, поєднання культури з комунікацією, дослідження впливу культури на поведінку людини. Саме завдяки роботам Е.Холла поняття «культура» стає базовим для створення міжкультурної комунікації як нової наукової дисципліни, що в подальшому спонукало до розвитку та нових наукових розвідок у цьому напрямку. Його підхід до культури розкривається в контексті комунікативних позицій і відрізняється цим від інших трактувань даного феномену. Як зазначає Е. Холл у своїй роботі «Understanding Cultural Differences»: «Культура – це технічний термін, який використовується антропологами для позначення системи свідомості, передачі, накоплення і обробки інформації, яка передається людьми, що відрізняє їх від інших живих істот» [6, с. 183].

Успіх розвитку напряму «міжкультурної комунікації» як самостійної дисципліни визначив фундаментальну основу антропологічних досліджень, які стали популярними з середини ХХ століття в США на основі теорій, які формувалися на взаємозв'язку культури та мови, а також культури та особистості. Це такі теорії, як гіпотеза лінгвістичної відносності Е. Сепіра, Б. Уорфа, антропологічні дослідження Ф. Боаса засновника «історичної етнології» і його послідовників, а саме М. Міда, Р. Бенедикта і інших. Головною заслугою американських вчених є визнання того факту, що особливість вербального спілкування залежить від особливостей культур людей, які приймають участь у цій комунікації, саме тому міжкультурну комунікацію можна вважати точкою перетину культури і людської взаємодії. В системі української освіти вивчення іноземних мов неможливе без знання культурних особливостей народу, який є носієм цих мов, розуміння особливостей менталітету, національного характеру, традицій, обрядів та особливостей людей певної культури. Ієрархічні, структурні

рівні міжкультурної комунікації взаємопов'язані і пронизані складною системою різного роду відносин, кожне з яких представляє собою причину та наслідок міжкультурних змін. Парадоксальність системи міжкультурної комунікації заключається в тому, що в її умовах звичайне спілкування перетворюється в кардинально протилежні розуміння. Для американських антропологів і когнітологів головною постає ідея про детермінантність національної залежності компонентів «культура, свідомість та мова», що з часом постає як одна з важливих проблем дослідження етнокультурної специфіки мовної свідомості, що в подальшому привело до формування постулатів про міжкультурну онтологію аналізу етнічної свідомості. На сьогодні пропонується інтегрований підхід до вивчення таких багатовекторних підходів, як міжкультурна комунікація і мовна свідомість. Основні теорії міжкультурної комунікації розробляються і як дослідження одиничних випадків спілкування, але при цьому маємо не забувати про їх взаємозв'язок з мовною свідомістю, що приводить до формулювання теорії міжкультурної комунікації як нової онтології аналізу мовної свідомості.

Першопочатково для опису міжкультурної комунікації використовувалося класичне розуміння культури як національної або етнічної, тобто більш або менш стабільної системи усвідомлених і безсвідомих правил, норм, цінностей, артефактів, структур та інше. На сьогодні все частіше говорять про домінування динамічного розуміння поняття культура як образу життя і системи поведінки, цінностей, норм і т.д. будь якої соціальної групи (наприклад культура організації, культура поколінь, сільська, міська культури та інше). Розуміння культури як такої яка постійно трансформується не пропонує чіткої строгої стабільної культурної системи, вона може змінюватися в певній степені та модифікуватися в залежності від обставин та соціальної ситуації.

Як наукова дисципліна міжкультурна комунікація ще знаходиться на стадії свого формування, і має дві особливості: міждисциплінарність та прикладний характер (спрощення комунікації, а також, зниження градусу конфліктності між представниками різних культур).

Дослідження в галузі міжкультурної комунікації останнім часом отримує все більше значення в зв'язку з процесами інтенсивної міграції та глобалізації. Головною ціллю дослідників цього напрямку виступає отримання та напрацювання вмінь та навичок міжкультурного спілкування з врахуванням культурних особливостей різних країн. Тут задіяна ціла плеяда різних науковців, і в сфері антропології, і лінгвістики, і культурології, і психології, і філософії. Знання, які потрібні для вдосконалення міжкультурної комунікації є в різних науках, саме тому міжкультурна комунікація як сфера наукового дослідження з самого початку має міждисциплінарний характер. Світовий досвід демонструє, що найбільш успішною стратегією актуалізації є інтеграція, тобто збереження власної культури, з одного боку, а з іншого, пізнання іншої культури. Ми маємо визнати, що єдиновірною ідеєю для суспільної політики в цій галузі є міжкультурна компетентність та мультикультуралізм, що пропонує позитивне відношення до наявності в суспільстві різних етнокультурних груп і добровільну адаптацію соціальних і політичних інститутів соціуму до потреб різних культурних груп.

Як дисципліна, яка викладається в університетах, міжкультурна комунікація користується досягненнями культурної антропології та дослідженнями в галузі комунікації. Найбільший вплив на цю дисципліну можна спостерігати з боку соціальної та когнітивної психології, соціології, типології мов та когнітивної лінгвістики. Застосування такої великої кількості методів не є дивним, оскільки мова йде про комунікацію, яка

є носить характер нескінченності, непереривності та багатоаспектності, що притаманне людській діяльності.

Культурне різнобарв'я сучасного людства збільшується, і народи та етноси, які створюють це багатоманіття, знаходять все більше способів, що б зберегти і розвивати свою цілісність та культуру. Саме тому, постає необхідність визначити, що собою представляє масова комунікація - (від лат. *communication* – повідомлення, передача; *communicare* – радитися) – соціокультурна взаємодія в масштабах суспільства через розповсюдження та обмін інформацією за допомогою технічно обладнаних мас-медіа (преси, радіо, телебачення, відеосистем, кіно). Стан комунікації (масової) – один із фундаментальних чинників сучасних суспільств, який може розширюватися у глобальних масштабах, цементуючи цілісність усієї людської спільноти» [4, с. 244]. Тенденції для збереження культурної самобутності підтверджує загальну закономірність, відповідно до якої людство, стаючи все більш взаємопов'язаним і єдиним, не втрачає свого культурного багатоманіття. В цьому контексті напрямки суспільного розвитку представляються надзвичайно важливими для того, що б досягти порозуміння, визнаючи унікальність і неповторність інших культур, не забуваючи про самобутність власної до якої належить та чи інша людина. Процес взаємодії культур, який веде до їх уніфікації, викликає у деяких націй прагнення до культурного самоствердження і бажання зберегти власні культурні цінності, інколи принижуючи інші культури. Частина країн і культур демонструє категоричне неприйняття інших культур або змін, яку можуть відбуватися в них. Процесу відкриття чужих культурних кордонів вони протиставляють непроникність їх власних і гіпертрофованість почуття гордості за свою національну самобутність (так, як зараз ми можемо спостерігати відношення Російської

федерації до України і її самотньої культури). Різні суспільства реагують по-різному. Діапазон поєднання культур надзвичайно різний і широкий: він пасивного неприйняття цінностей інших культур до активної протидії їх розповсюдженню і ствердженню.

Будучи учасником будь якого виду міжкультурних взаємодій, люди здійснюють цю взаємодію в межах різних культур, досить часто буває так, що різні культури кардинально відрізняються одна від іншої. Ці відмінності ми можемо спостерігати в національних особливостях, таких як одяг, кухня, мова, нормах суспільної поведінки, відношенні до роботи, що часто можуть стати основою для конфлікту, проте це лише особистісні проблеми міжкультурної комунікації. Головні ж причини неуспішної комунікації покладені набагато глибше ніж очевидні зовнішні відмінності. Вони знаходяться в різницях світовідчуття, тобто в іншому відношенні до цього світу і до інших людей. Головна тут проблема постає в тому, що сприймаємо іншу культуру через призму своєї, саме тому ми обмежені власним культурним світобаченням та світорозумінням, що заважає успішно вирішувати проблеми та здійснювати комунікацію. З досить великою проблемою ми сприймаємо значення дій, вчинків та слів, які не є характерними для нас самих. Етноцентризм, тобто без свідомий процес, який притаманний кожній людині, найбільше заважає міжкультурній комунікації.

Висновки та перспективи (Conclusion). Отже, ефективна та успішна міжкультурна комунікація не може виникнути сама по собі, їй необхідно професійно вчитися. Необхідність таких знань, вмінь та навиків комунікації визначено практичними потребами реального життя. Процеси демократизації суспільного життя, глобалізації, відкритість і доступність самих останніх досягнень світової культури дозволяють великій кількості людей дізнаватися багато нового про образи життя та

поведінку інших народів. «Комунікація міжкультурна – це соціокультурна взаємодія, яка акумулює інформацію про процеси комунікації між різними культурними уявленнями, поглядами, логіками, тлумаченнями, розуміннями в даному соціумі, у тому числі в контексті сприймання іншої, «чужої» культури, що в цілому обумовлює рівень загальної культури даного суспільства, від якого залежать зв'язки і відносини різних соціальних суб'єктів (окремих особистостей, малих і великих соціальних груп)» [5, с. 12].

Нові знання ми отримуємо подорожуючи, приймаючи участь у різних наукових конференціях, спільних міжнародних проектах, навчання та стажуваннях в різних країнах, в особистих зустрічах, тобто шляхом різних форм спілкування людей. Формування міжкультурних компетентностей є однією з головних цілей сучасної освіти. Саме система освіти має взяти на себе обов'язок позбавляти людей застарілих етноцентричних поглядів, замінюючи їх на нові, які більше відповідають реаліям сучасного відкритого світу. На це має бути направлена і політика сучасної української держави, яка прагне зайняти своє місце в європейському союзі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Grice H.P. Logic and conversation // Syntax and semantics. – vol. 3: Speech acts. – N.Y.: Academic Press, 1975. p. 41-58.
2. Hofstede, G. Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations across Nations. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications, 2001. 596 p.
3. Пустовіт Л. О. Словник іншомовних слів / Л. О. Пустовіт, О. І. Скопенко, Г. М. Сютта та ін. – Київ : Видво «Довіра» УНВЦ «Рідна мова», 2000. 1018 с.

4. Соціологія : короткий енциклопедичний словник / заг. ред. В. І. Воловича. Київ : Український Центр духовної культури, 1998. 736 с. ;

5. Слющинський Б. В. Міжкультурна комунікація в українському Приазов'ї / Б. В. Слющинський. – Київ : Аквілон-Плюс, 2008. 496 с.

6. Hall, E. T. Understanding Cultural Differences / E. T. Hall, M. R. Hall. Yarmouth, ME : Intercultural Press, Inc, 1990. 196 p.

REFERENCES

1. Grice H.P. (1975) Logic and conversation // Syntax and semantics. – vol. 3: Speech acts. – N.Y.: Academic Press, 41-58.

2. Hofstede, G. (2001) Cultures Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations

across Nations. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications, 596.

3. Pustovit L. O. (2000) Slovnyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words] / L. O. Pustovit, O. I. Skopenko, H. M. Siuta ta in. – Kyiv : Vyd-vo «Dovira» UNVTs «Ridna mova», 1018.

4. Sotsiolohiia: korotky entsyklopedychnyi slovnyk (1998) [Sociology: a short encyclopedic dictionary] / zah. red. V. I. Volovycha. Kyiv : Ukrainyskyi Tsentru dukhovnoi kultury, 736.

5. Sliushchynskiy B. V. (2008) Mizhkulturna komunikatsiia v ukrainskomu Pryazov'i [Intercultural communication in the Ukrainian Azov region] / B. V. Sliushchynskiy. – Kyiv : Akvilon-Plius, 496.

6. Hall, E. T. (1990) Understanding Cultural Differences / E. T. Hall, M. R. Hall. □ Yarmouth, ME : Intercultural Press, Inc, 196.

MODERN EDUCATION SYSTEM AND INTERCULTURAL COMMUNICATION

Iryna MATVIENKO

Abstract. *The article is devoted to the problem of intercultural communication, which is understood as communication between people who are representatives of different cultures and speak different languages. Intercultural communication appears as a special process of communication, which has its own specific characteristics and manifestations. A thorough analysis of intercultural communication shows that there is a difference between intra-cultural and intercultural communication, which has its own peculiarity, specificity, structure, etc. It is argued that one of the goals of the modern education system is to form intercultural competencies in the first place. The need for such knowledge, skills and communication skills is determined by the practical needs of real life. The processes of democratization of social life, globalization, openness and accessibility of the latest achievements of world culture allow a large number of people to learn a lot about the lifestyles and behavior of other nations. The development of intercultural competencies is one of the main goals of modern education. It is the education system that should take on the responsibility to rid people of outdated ethnocentric views, replacing them with new ones that are more in line with the realities of the modern open world. This should also be the focus of the policy of the modern Ukrainian state, which seeks to take its place in the European Union.*

Keywords: *person, language consciousness, communication, intercultural communication, education, education system.*